

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 8. МАЈА 1894.

ПЕСНИШТВО

ПОВРАТАК ИЗ ПОЉА

тежаче, прежи хате,
 Махни њиву, оштар плуг —
 За равницом тихо тоне
 Сјајног сунца полукруг;
 Сен дрвеће пољем шири,
 Трава дише, роса мири,
 У даљини тамни луг.
 Хлад вечерњи струји са родних усева,
 Рујне сенке слећу на уморни свет,
 Танки прах се злати, бела мома пева,
 У песми јој сребро и за косом цвет.

На починак, вредни људи!
 Ноћ ће да вам одмор да.
 О, лепе су слике рајске
 У криоцу тихог сна,
 Јер Бог сневе с неба тресе —
 А за мене не брин'те се,
 И тако сам срећан ја...
 Скривена у селу крај црквице оне,
 Где јоргован цвета, дрењина и глог,
 Моја кућа мала међ јелама тоне,
 Над њом тихо блиста месец виторог.

На сусрет ми не ће доћи
 Мајка мила, бабо стар,
 Али ће ми у самоћи
 Пољубаца слатки жар
 Дати моја млада жена
 Пре пет дана доведена
 А ја песму њој на дар...

Ленскиј

НАВИКА

Не замери ми, ако се забуним
 Па те зар кадгод ословим са „ти“...
 Пишући тајне песме свикао сам
 Том слатком речју теби тепати.

Па згрешим ли ти још и много грђе,
 Пољубим ли те... прости чак и то!
 Из дивних снова тому се научих,
 — У сну сам тебе често љубио.

По немачком.

В. Бранчић

26 МАЈА*)

(ПУШКИН)

иће, чудни ти поклоне
За што си ми, рашта дан?
Што те јад и беда гоне,
Те си тако несретан?

Ко ме дозвола чудном влашћу
Из ничега у свет, вир,
Ко науни дух ми страшћу?
Сумњом оте уму мир?

Ја пред собом немам мете
Срце путо, празан ум;
На муке ме меће клете
Монотони жића шум.

Борис

*) Дан рођења Пушкинова.

МАРИЈА

руги дан Ускреса године 18.. отишао сам у госте своме старом пријатељу Ј. Х. у П. Затекао сам код куће саму домаћицу, јер ми је пријатељ био у цркви.

Домаћица ме лепо предусрете. Уведе ме у собу, запитасмо се за здравље и она се онда извини, да мора у кухињу да надгледа ручак, а мени даде албум са сликама, да се дотле забавим. Превртао сам по албуму, тек да се нађем у послу. Сlike су приказивале старији свет, а већином су биле већ старе и избледеле. Хтео сам већ албум и да оставим, но чисто и нехотице преврнем још један лист. У трену се моје флегматично посматрање претвори у жудњу и особито интересовање. Пред мношвом се указала слика необично лепе девојке. Била је то лепојка, са јасним плавим очима, природно коврчастом косом правилним нежним цртама лица. На уснама, ма и непомичан, лебдео је блажен осмејак, по којем би човек судио, да је девојана, кад се сликала, била особито срећна и задовољна.

Премишљао сам, да ли сам је где видео. Нисам. Кад је домаћица ушла, запитао сам је, ко је та лепојка и од куда је? Одговори ми, да је из П., али је умрла пре три године. У своје време се о њој много говорило у месту и у околини. Ј. ће боље знати, јер је он у то време био овде.

После ручка сам заподоо о њој разговор. Пријатељ ми је био расположен за причање. Он ми је о лепој девојци и њеној судби причао ево ово:

Марија! Да, да, тако се звала. Видео сам је одмах први дан, кад сам дошао у Г. Бра-

тић ми Јоца био је ожењен њеном старијом сестром те сам одмах био примљен у њиховој кући као рођак. Отац јој је био имућан мајстор. Још за његова живота старија се сестра удала за рођака ми, који је био касир у Г. Кад је отац умро, остала је Марија сама, братић досели у кућу, те су живели заједно.

Сећам се још и данас, врло се добро сећам, када је чисто улетела у собу са китом разнобојних ружа, да ју метне на сто. Сећам се, како застаде код врата, како обори поглед а прстићима чупкаше листиће са оплетача, а није ни речи проговорила. Јоца ме прикаже, а она као да тражи речи, промуца само »мило ми је«, а после оде у другу собу, те се није појавила до ручка.

»Шта је Марији? Као да избегава нова познанства?« — запитам.

»Та... сеоско... па...« — рећи ће Јоца у шали.

»Таква је она од увек...« додаде Јулка.

»Да, да... а пре код стрине попадије у Н.?«

»Боже мој! На мора се забављати, кад се нађе у друштву... Први пут... па не иде то баш тако!«

И збиља. За време ручка постала је разговорнија. Ја сам јој рекао, да нас нема у селу много те се не смемо туђити. Она ме је погледала погледом, који нисам могао никако да схватим. Опазио сам неко устручавање, које ми је било загонетно, јер сам дошао као неки рођак.

Морам признати, да ми се њена појава на први поглед допала. Висока, развијена плавуша, са кудравом косом, а плавим очима погле-

да као срна. Већ ми тада долажаху тренуци, у којима сневах, вијући себи мирно гнезданце... Ах, када се сетим тих момената и данас! Долазио сам у кућу редовно, сваки дан. Она је постала поверљивија. Њеретасмо, читасмо... а кад би каткад намислио спомнути јој и о својим осећајима, тада би постала озбиљна и читао сам негодовање са њена лица. Поверио сам се Јоци и Јулки. Они ми рекоше, да је таква била и према томе и томе. Било је ту младића из добрих кућа, а она је била увек једнака. Када би се повео разговор о удаји, она би ћутала. Најпосле, млада је, лепа је, а није баш ни сирота, па нека бира кога јој срце хоће.

После тога сам се уздржавао те јој ни сам ни једном речицом давао да осети, шта према њој осећам. Но и даље сам одлазио онамо редовно. Мало по мало постајала је поверљивија. Када који дан нисам дошао, пребацивала ми је. То сам сматрао као добар знак. Више би пута изашла преда ме. Још из далека смотрим осмејак, из којег сам читао, да ме жељно очекује. Да блажен ли сам био онда!

По селу се већ свашта зуцало. Али нико није сневао прави узрок, што одилажах онамо. Не сневаху да ми је Марија омишела као девојче, искрело из самих недара бујне сеоске природе, далеко од штетних навика великоваршког живота, далеко од прилика, које чине женску таштом, далеко од утецаја штетних романа. Марија је гледала чисто, јасно, непритворно, као кад се сунце рађа; говорила је искрено, од срца, онако, како је мислила, без завијања, као кад птице цвркућу; смејала се, као што се осмејкују први сунчани зраци на земљу. Кретала се неусиљено, као што се гранчице покрећу на тиху ветрићу; била је вредна, радена, као што су вредне пчелице; устајала је са сунцем и испраћала га... Била је чедо природе... па с тога је тако и прошла...

Уверен сам био, да ме не мрзи те једнога дана смислим да је запросим. Од кога? Немам од кога. Рећи ћу јој: Буди ми љуба вереница!

То после по дне отишао сам у четир сахата. Марија је истрчала преда ме, румена као зора и весела, а држи у рукама писмо своје стрине попадије.

»Зове нас стрина у госте!«

»Па радујете ли се?«

»О, те како! Да знате, ко ће све бити онде!«

»Ко?«

»Е, не ћу да кажем...«

Уђосмо у собу. Јулка позове и мене, да идем с њима. Погледам у Марију. Но чудно ли сам се изненадио! Дотадањи весели поглед са осмејком поче да гасне. Из очију стаде настајати онога жара, који нам казује, да је душа ведра... те мало по мало гасећи се повуче се са свим натраг у душу, од куда је био и искренуо.

»Шта, Марија? Ви не бисте волели, да и ја идем с вама?«

»О, како не бих волела!« — рече, усиљавајући се да буде весела.

Зачудно сам се овој промени. Сада сам тек почео схваћати значај речи »Да знате ко ће све бити онде!« Да није Марија коме поклонила своје срце, те да тај срећни не ће бити код њене стрине!? Па да ја то не дознам!

Смислим важаћ посао те се извињим, да никако не могу ићи. Тада се умирила потпуно и некако ме је веселије погледала. Поглед ми је тај задавао доста бриге. Први пут сам читао из њега сестринску љубав према мени...

За тај дан одустадох од своје намере.

Онога дана, кад су њих две отишле у Н., нисам хтео да идем до њих, док оне не одоше. После по дне предложи Јоца, да и нас двојица одемо онамо на ужину. Има попа добра шиљерца па... Као да ми је погодио мисли. Мене је нешто вукло онамо.

Било је три сахата после по дне, кад се кренусмо. Леп јесењи дан. Сунце сија као у пролеће. Јоца пуши цигарету за цигаретом и говори како ћемо бити лепо дочекани. Прича ми, како се он код попадије први пут упознао са Јулком, те да има попадији захвалити, што му је Јулка данас жена.

Са врло мало пажње слушао сам његов разговор, јер су ми мисли биле код Марије.

Ево нас у селу, па и пред попином кућом! Две три госпође, попадије из околних села, којих мужеви дођоше на свечаре домаћину, шећу пред попином кућом. Једна од њих викну у кућу да иду нови гости. На то истрчи пред нас Марија. Мислио сам, да јој не ће бити мило када нас опази, али је она, на моје изненађење, била преко очекивања весела. Ухвати ме под руку па ме, весело њеретајући, поведе у собу, да ме прикаже стрини. На самих вратих искрену момак, плав, развијен, и звонким гласом укори Марију, што је изишла из

игре. Марија га милим погледом замоли, да се не љути. Прикаже ме њему као свога рођака, а за тим прикаже њега мени. Био је то пристав код котарског суда у А. Он се тек као од беде рукује са мном па пружи Марији руку, да је одведе у собу. Она брзо пође за њим а по лицу јој се осу руменило. Ни налик на ону Марију код куће. Нешто ме текну у срце те стадох осећати неку тугу.

Сада сам био на чисто. Моји се планови распршташе.

Уђем и сам унутра. Тражио сам одмах погледе Маријине, али су ти погледи једнако почивали на младом приставу.

Остадосмо на вечери: Морам признати, да ми није било лако показивати се весео. Оно, до душе, Марија је и према мени била распложена, али сам ја из њених погледа увидео, да је у младом приставу нашла свој идејал. Када га погледа, чисто опазим, како јој неки пламен засветли у оку. Био сам разочаран, ишчезоше ми снови. Осећао сам, да се ништа не да поправити, јер сам добро познавао Марију.

После вечере је настала игранка, весеље, певање. Млади пристав је дивно певао. Марији би око запламтело, када би он у песми дозивао своје мило и драго и на њу погледао. Свима је пало у очи да се њих двоје лепо гледају. Да бих од своје стране што допринео, да се општа пажња од њих одврати, почнем гласно забављати две попадије, које су до мене седеле.

»Видите ли, како домаћици расту крила, што јој се синовица тако лепо забавља са младим приставом!« рече једна.

»И јесте девојка!« дода друга. »Па како ли се то дотерало! Ни налик на ону ланску! То је красна цура!« рекао ми је пристав пре по дне. »Да сам — рече — унапређен, не бих се ни тренутка предомишљао, већ бих је одмах испросио...«

Не би се предомишљао, испросио би је... те су ми речи дуго стајале у души. А да ли и Марија мисли то?! Или само мисли: љубим га, љуби ме. Или није ни мислила ни на што, већ је само љубила...

»Да, да! А шта би рекла Иванка Берањијева?«

»Каква Иванка?« запитам.

»Њерка старог порезника Берањије, код ко-

јих је Милан у стану... Тако се бар говори, да се лепо гледају, а свет их виђа, како више пута заједно шећу, и како он ретко коју другу забавља — но, али поред оне... обишла је та света.«

»Је ли млада?«

»Не знам; али кажу да није лепа.«

Домаћица, госпођа пошеница, већ није знала како да угоди гостима. Мило јој, што јој се синовица тако лепо забавља, а видело се, да је сва обузета мишљу о срећи своје синовице. Више пута је позивала Јулку у другу собу, да јој нешто каже. Кад год би се Јулка вратила, смешкала би се, посматрајући Милана и Марију.

После неколико разних игара пађох се поред Марије. Запитах је, како се забавља.

»Врло добро! Замислите, казао ми је господин пристав, да је наш начеоник нешто скривио, те ће на три месеца бити суспендован од службе и да ће он доћи овамо, да води истрагу и да га за то време замењује, јер немају другог кога да пошаљу. Казао ми је, да ће долазити до нас.«

Ово је говорила тражећи га очима. Ја сам се некако био умирио. Почео сам братски осећати према њој, јер њен осећај према Милану изгледаше ми као светиња, и као нешто, што не могу ни чим отклонити. Чудио сам се сам тој промени.

Кад смо се вратили кући, одем сутра дан до Марије. Нашао сам је доста расположену, али прилично замашљену. Много је повученија била у говору него иначе. Но чим је почела што о јучерашњој забави, одмах се већма одушевила. Говор се највише врзао око Милана, јер сам га ја тако заподевао. Она га је онда стала хвалити, како је велик Србин и како је племенит према сељацима. Он јој је, међу осталим, рекао и то, да је његов отац сиромах ратар па да он баш и не мари забављати госпођице из богатих породица. Па онда хтеде још нешто да рекне, што јој је он казао, но на једаред престане и порумени...

»Шта вам је још казао?« запитам ја.

»То вам не ћу рећи.«

»За што не мени? Та ми смо рођаци!«

»Па... да му се допадам.«

На то се насмеја од срца.

»То му верујем. Да ко ће се допасти, ако се ви не ћете допасти!«

»Али ја опет нисам као оне варошанке. Оне имају свега, што улепшава... а ја бих пропала у земљу, да се онако удесим.«

»Видите, некеме се баш то допада; али

много је лепше оно, што је природно. Вама и онако није потребно, да то чините. Вама би све то било сувишно, а што је сувишно, није лепо.«

Стеван Радић

(Наставиће се)

CAVALLERIA RUSTICANA

НОВЕЛА Ђ. ВЕРГЕ

ПРЕВЕО ПЕТАР БОГДАНОВИЋ

Туриду Мака, син госпође Нунције, био је послужио солдачину. Сваке недеље шетао се пијацом пред црквом у свом бесаљерском одећу и црвеној капи. Девојке, које су преко главе умотане ишле на службу, све су га гутале очима, а деца су га облетала као муве. Носио је и лулу, а на лули насликан краљ како јаше, па изгледа као да је жив; сумпораче је кресао о панталоне, а уз то је дизао ногу, као да хоће кога да удари њом. Но при свем томе се закупникова кћи Лола не показиваше ни на доксату ни на служби. Она се била заручила с неким из Ликодије, који казиваше, да је кириџија и да има у штали четири мазге. Из прва, кад је то дознао Туриду, хтео му је утробу да раскине, том из Ликодије! Али не учини ништа, него искали срце тиме што је певао свакојаке подругливце песме, кад год је пролазио под лепојчиним прозором.

„Шта ли је то само том Туриду,“ питаху се суседи, „те по читаве ноћи пева као самохран врабац?“

Најзад једног дана сретне Туриду Лолу, баш кад се враћала са славе код мајке божје del Pericolo; кад га она угледа, нити је поцрвенела нити пребледела, баш као да је се цела ствар не тиче ништа.

„Благо сваком, ко вас сретне!“ назове јој он.

„А, браца Туриду; а ја чујем да сте ви већ од првога код куће.“

„Ја опет са свим друго нешто чујем,“ одговори он. „Је ли истина, да сте пошли за кириџију Алфија?“

„Кад је тако Бог хтео!“ одговори Лола, и привеза јаче под вратом мараму око главе.

„Та ви удешавате како ви хоћете а не како Бог хоће! Бог је хтео те сам се ја морао тако из далека вратити, да чујем тако немиле новине, сињора Лола!“

Покушавао је јадник, да се бојаги прави миран, али му глас промукну са свим. Њој беше од срца жао, што га је тако ражалила; али није смела да му ласка слатким речима.

— „Чујте, браца Туриду —,“ рече најзад, „одох

ја опет са својим другима. Шта ће рећи они тамо у селу, ако ме виде с вама?...“

„Тако је!“ одговори Туриду: „сад, кад се удајете за Алфија, а он има четири мазге у штали, сад не смете дати, да они у селу с вама испирају уста. А моја мати, јадница, морала је продати нашу мрку магарицу и парче винограда, док сам ја служио. Но то је сад било па и није, ви се више не сећате, како смо се на вашем прозору разговарали, како сте ми на растанку поклонили своју мараму, у коју сам ја бог зна колико суза лио, кад сам далеко, далеко био одавде. А сад с Богом, сињора Лола, сад смо разрачунили, и наше се пријатељство свршило.“

Лола се удала за кириџију. Недељом је седела на доксату и држала руке у крилу, да покаже свету оно силно прстење, што јој је поклонико њен војно. Туриду се пође опет шетати горе доле улицом, са лулом у зуби, а руке турио у џепове; у себи је све пуцао од једа, што Лолин муж има толико злата, и што се она чини, као да га и не види, кад прође покрај ње.

Баш преко пута Алфију становао је Кола, а тај је трговао вином и био је врло богат, бар тако су људи говорили. Туриду му догле није дао мира, док га тај човек не узе у службу. Тај човек је имао ћерку те Туриду, чим дође у кућу, поче девојци слатке речи говорити.

— „А што ви те лепе речи не говорите Лоли?“ одговарала је на његове речи Санта.

„Е, Лола је велика госпођа! Сињора Лола удала се за краља с круном на глави!“

— „Ја, да богме, нисам тако сретна!“

„Ви вредите стотину Лола, а ја знам човека, који би баталио и Лолу и сав свет, само кад је близу вас, којој Лола није достојна ни да одреши ремене с обуће.“

— „О хо! Руке себи, браца Туриду!“

„Та не бојте се, не ћу ја вас појести?“

— „Не бојим се ја ни мало друкчијих делија, но што сте ви!“

„Та дабогме, ваша је мати била из Ликодије! Оуд у вас та кавгациска крв! Ох, да вас могу овако очима прогутати!“

— „Па — можете, очима ме прогутајте, ма ни труна не остало; него де, боље ми подигните овај терет на леђа.“

„Та за вас бих подигао целу кућу, а не то мало, бих, Бога ми.“

— Хајдемо брже, јер иначе ћемо начинити ва- шар од овог чокоћа.“

„Да сам богат, женио бих се девојком таком као што сте ви, госпођице Санта.“

— „Ја се не ћу удати за краља с круном на гла ви као Лола, али за то имам мираза, ако ми бог по- шаље младожењу.“

„Зна се, да сте ви богати, зна се то.“

— „Е па кад се зна, а ви се пожурите, јер ће отац сад одмах доћи, а нисам рада, да ме нађе овде с вама.“

Отац се је чешао иза уха, али девојка није ништа хтела да зна о том, јер ју је непрестано бола у срце и играла јој пред очима берсаљерска црвена капа, и када отац Турида истера из куће, отварала му је ћерка прозор и разговарала се с њим по читаве ноћи, тако да цело суседство ни о чем друго није говорило само о том.

„Ја ћу полудети,“ говорио је Туриду, „не могу ни да спавам ни да једем.“

„Све којешта!“

„Тако ми части!“

Међу тим је Лола кришом свако вече слушала њихов разговор и бледела је и руменела; једног дана рече она Туриду.

„Тако дакле, браца Туриду, зар се старим при- јатељима човек више и не јавља?“

— „Ах, благо ли си оном, ко се вама сме јавити.“

„Ако хоћете да ми се јавите, ви знате, где ја седим!“ одговори Лола.

Туриду је толико одлазио, да је Санта опазила, и увек му пред носом затварала прозор. Суседи се згледаху смешећи се и машући главом. Долин муж је ходио по вашарима са својим мазгама.

„Идем у недељу да се исповедим! Снила сам ноћас црно грожђе,“ рече Лола.

„Та мани се, мани се!“ молио ју је Туриду.

— „Идем ја. Хтеће мој муж да зна за што се писам хтела исповедити пред Ускре.“

„Ах!“ шаптала је Санта, чекајући на коленима, да на њу дође ред да се исповеда, а баш у тај мах беше Лола исповедила своје грехе.

Браца Алфијо се међу тим вратио са својим

мазгама и са пуним џеповима; донео је жени лепу хаљину.

„Имате право, што јој доносите дарове,“ рече му сусеткиња Санта, „јер док ви нисте били дома, она вам је красно дичила кућу!“

Браца Алфијо беше од оних кириција, који капу чак на уши набију, те када чу да се тако говори о његовој жени, промени боју, као да га је неко убо ножем. „Господе мој,“ рече, „ако нисте добро видели, не ће вам ни једно око остати у глави. Ако вам се ја станем светити, не ће бити добро ни вама ни иком од ваших; не ћете више моћи плакати.“

— „Нисам ја научила плакати!“ одговори Санта; „Ја нисам плакала, ни кад сам видела, како се Ту- риду ноћу крадом увлачио у кућу вашој жени.“

„Добро, добро!“ рече Алфијо. „Хвала вам!“

Од како мачак дође кући, не показиваше се Туриду више ни на улици ни пред кућом, него је заборављао свој гнев у крчи са осталим друговима; а на први дан Ускреса стојала је на њихову столу чинија са кобасицама. Када браца Алфијо уђе у собу, по погледу његову знао је Туриду, ради чега је дошао, па метну виљушку на тањир.

— „Имате ли каква посла за ме, браца Алфијо?“

„Немам, браца-Туриду; ово је прилично прошло времена, од како вас нисам видео, па хтео сам ево да говорим с вама нешто, та ви већ знате шта.“

Туриду му пружи пехар но Алфијо га одбије руком. Онда Туриду устане па рекне: „Ево ме, браца-Алфијо!“

Кириција му метне руке на раме. — „Ако су- тра дођете онамо до Канцирије, разговараћемо се о тој ствари, браца!“

„Очекујте ме на друму у зору, отићи ћемо скупа.“

После тих речи пољубише се у знак да се иза- звали. Туриду Алфија угризе за ухо, а тиме му свечано обећа, да не ће изостати. Другови отпра- тише Турида дома. Јадна Нунција увек очекиваше у дубоку ноћ сина.

„Мати,“ рече Туриду, кад дође кући, „сећате ли се још, кад сам одлазио у војнике, како сте ми- слили, да се не ћу више вратити дома. Пољубите ме онако, како сте ме онда пољубили, јер сутра идем далеко.“

У рану зору уста, узео свој нож, што је под се- ном држао, кад је полазио у војнике, и упути се до Канцирије.

„О Господе мој, камо ћеш тако љутит? јецала је Лола, сва у страху, када јој је полазио муж.“

„Та не ћу далеко,“ одговори он „али би по те- бе било боље, да се више не вратим“.

Дола у кошуљи, молила се Богу, љубила је бројанице, које јој је фра Бернарђино донео из свете земље, и читала је толико молитава, колико беше зрнаца у бројаницама.

— „Браца Алфијо!“ поче Туриду, по што је парче пута ишао упоредо са противником својим, који беше са свим миран. „Тако ми јединога Бога, ја знам да сам неправо чинио и дао бих се убити. Али пре него што дођох амо, видео сам своју стару мајку, која беше устала, да види како ћу отићи; изговорила се да мора направити живину, И као што је један Бог на небу, ја ћу вас убити, само да она јадница не мора плакати.“

„Добро!“ рече Алфијо, и скиде капут.

Алфијо први убоде Туриду и то у руку; али се Туриду залети и згоди — — —

„Ах, браца-Туриду, ви хоћете баш да ме убијете?!“
— Ја сам вам рекао: од када сам јутрос видео јадну старицу, мислим, да је непрестано гледам.“

„Само добро отворите очи,“ викаше Алфијо, „сад ћу вам поштено вратити.“

Полеже на земљу, једном руком покрије рану, а другом зграби пуно песка и баца га свом противнику у лице.

„Јао!“ јакну Туриду. „Пропао сам!“

Полети да побегне, али га Алфијо брзо стигне и још га дваред убоде, најпре у стомак па онда у грло.

„То је за кућу, коју си ми окаљао. Сад ти мајка не ће више у рану зору хранити живину.“

Туриду се још љуљу међу дрвећем па онда паде колики је дуг. Крв му је куљала из грла, и још једино, што је могао рећи, беше: „Ох, мати моја!“

ПОУКА

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

Лако се могло предвидети да Порта не ће тако лако преболети карловачки уговор о миру. С тога се често затрчавала да прекине трактат те да поведе нов рат против цара. Но свагда је била задржана у свом смеру, мање гласом савести, него шта више успесима царскога оружја на Западу и дипломатским радом савезника Аустрије, Холандске и Енглеске, и руским ратом, који је потпирио Карло XII.

Кад већ Порта није смела да се диге на моћну Аустрију, која је стојала под политичном и милитарном управом Евгенијевој, покушала је после мира, што је склопила са Петром Великим у Једренима (1713), да завара једног од најслабијих између оних, који су потписали карловачки уговор о миру, а то су били Млечи, те да Млечима отме најлепше крајеве.

Већ 10 децембра 1714 откаже султан Ахмет II млетачкој сињорији мир. Ова се обрати на цара Карла VI и заште помоћи од Аустрије као савезнице и сауговарачице. Бечки кабинет затражи од Порте да се држи уговора а кад је турско посланство, што је одаслано било у Беч, хтело да наведе Аустрију да се држи неутрално, брзо је опазило да се царски двор не ће одавати том захтеву. Зацело је у тој одлуци Аустрије мање меродаван био интерес Млетака, који се за време шпанског

рата о наследство нису свагда коректно владали, него рођени интерес Аустрије. Евгеније Савојски и сувише је био војсковођа и државник а да не би уложио био сву важност своје личности за рат против Порте, која се понела, за рат, у којем је било прилике да се и тамишки Банат у Угарској отме од Турака и да се држави освоје оне важне позиције на дољњем Дунаву, које се још од године 1687 јављају као смерови царској политици.

Тако се изроди рат, који ће обесној Порти, што никако није хтела да буде задовољна карловачким уговором о миру, отети плодове столетним бојевима и напорима.

Евгенијева победа над три пут тако јаким непријатељем 5 августа 1716 код Петроварадина, а и освојење Темишвара (13 октобра 1716) отворише нове изгледе на добитак и дадоше да се предвиди да ће се турска моћ силно подрмати. Турска је до душе преко аустриског резидента барона Флајшмана,*) кога је она злоставила, хтела да удеси прего-

*) Барона Флајшмана, који је као царски посланик био у Цариграду, по заповести великога везира Алије, у знак да Порта не одобрава Флајшманову мисију, на његову путу од Једрена у Београд близу овога града нападну њих пет стотина турских коњаника и одведу га у Смедерево, где га вргну у тавницу. По што је царски посланик пуних четрдесет и шест дана прочамо у тавници, пусте га из ње услед пораза Турака код Петроварадина и услед Алијине смрти.

воре о миру, не би ли тако доспела да се добро спреми и да Ракоцију пусти да у Угарској ради у смислу нова устанка. Но у толико је одлучније смели дух Евгенијев захтевао да се рат енергично настави.

Са свом оном енергијом, које је било у њега и о којој је тако често дао најсјајнијих доказа — вели Арнет у свом славном делу о принцу Евгенију — журио је војсковођа, да се неодложно приправи све, како би се војна могла пре отпочети, но што је икад било. Евгеније је само за тим ишао, да наново освоји Београд, чији срамни губитак није могао да преболи.

Расписом турског пореза у наследним земљама и другим прилозима сталеза и државе побринуло се за потребан новац. Нарочито се Евгеније бринуо, да војска има свега што јој треба. У велике амбаре по варошима северне и јужне Угарске купила се храна и друга пића, оружје се оправљало а флота се дунавска лепо удесила. Утврђење граница и заповест да се војска концентрише биле су даље припреме за војну, која се повела са ретком предосторожношћу, а употребљено је било све, што је и с политичке и са милитарне стране било од користи.

14 маја 1717 опрости се Евгеније од цара, који му на дар даде драгим камењем богато оковано распеће с речима, да не сумња, да ће Евгеније у том знаку победити. 21 маја био је Евгеније у Футогу, где се купила војска. Како је у њему још зимус сазрела била идеја, да чете своје не преводи преко Саве него преко Дунава, то 27 маја оде у Панчево и ту са фелдцајгмајстером Мерсијем рекогноскује дунавске обале.*) Опште је било распрострањено мишљење па чак су и Турци мислили, да ће се прећи више Београда преко Саве. Но најглавнији разлог, што је Евгеније претпоставио Дунав, који је у тим крајевима веома широк, беше то, што је мислио, да ће се Турци на Сави спремити да му спрече прелазак, а прелазак преко Дунава мислиће просто да је немогућ те према томе на тој страни не ће ништа радити. Са истога је разлога Евгеније за прелазак одабрао место испод три велике панчевске аде код српских села Великог Села

Нови велики везир Халил паша нареди те га са почастима отпрате у Београд; онде су га држали под надзором а кад су почели нови заплети, употребише га као посредника међу Портом и бечким двором. Arneth, Prinz Eugen von Savoyen, Wien 1858.

*) Још пре је Евгеније био наредио те су ратне и транспортне лађе неопажено дунавцем неким доспеле на Тамиш. Кад се вратио из Панчева, све се лађе и сав превозни материјал по Тамишу однео до Панчева.

и Винче.*) Али се тајна за први мах строго чувала, ма да се неопажено спремило све.

Сва је Европа гледала на Савино ушће, где је највећи ратник свога времена гледао шта ће, свугде се говорило о догађајима што предстојаху, причеви се и генерали са свију страна купили као добровољци у Евгенијев главни стан, да буду сведоци његова признатог генија. Жеља за пустоловљем, но пре свега сјајна појава силнога победоца — вели се у великом генералштапском делу о војнама принца Евгенија — привукле су те људе, тако да је принчев главни стан наличио више дворском каквом стану него војничком околу. Изборни принц Карло Албрехт од Баварске (Карло VII) и његов брат Фердинанд, оба принца од Саксен-Салфелда, наследни принц од Анхалт-Десауа, три принца од Хесен-Касела, припчеви из дома виртембершког, баварског, холштајнског, лотриншког и кондејског, принц Еманујило од Португалске, кнез Гагарин као заступник Русије и још безбројни други причеви и генерали били су у свити великога војсковође. Сам цар Карло VI, задахнут важношћу ове војне, намеравао је да дође до принца и до војске, „не би ли једаред“ — као што стоји у писму — „под таквим мајстором као што треба изучио тај господски занат и не би ли могао бити уз њега“.

По што је све било спремљено и по што су чете стигле до Панчева,**) прешло се у рану зору 15 јунија. У лађе одређене за прелазак у највећој су тишини ушле чете, којима је првима ваљало стићи на онострану обалу. Прелазак је руководио фелдцајгмајстер Мерси а принц је са својом сјајном свитом стојао на обали и сам је надгледао како му се извршују налози. Заповедници су били код својих

*) У многим се старијим књигама помиње, да је Евгеније са војском прешао преко Дунава код Вишњице. Ово је погрешно. Прва Евгенијева ћуприја била је испод панчевских ада, дакле од прилике онде, где је сад место Маријенфелд, међу Великим Селом и Винчом, на српској страни.

**) Немачка војска, која се код Футога и Варадина испунила била, кренула се 9 јунија (29 маја) из Футога преко Римског Панца и стигла је тога дана на конак у Ковиљ. Сутрадан је дошла до виловачког моста. 11 јунија прешла је војска преко виловачког моста, и то најпре коњица, за њом пешадија а око по дне комора. За тим је прешла преко Тисе код Титела и улогорила се на Бегеју. Ту се војска због заморног марша сутрадан одмарала. 13 (2) јунија отишла је сва војска по одбитку једнога одреда, који је имао да чува мостобран на Дунавцу, даље, прешла је Тамиш и стигла у Опаво. Овде је натоварио генерал Мерси сву инфантерију на лађе и шајке и спустио је за кратко време у Дунав под Панчевом. Да је Евгеније могао тако zgodно употребити Дунавац, који је те исте зиме прошириван, и Тамиш, који је иначе плитак, то је заслуга велике воде, која се те године била доцкан појавила и дуго задржала у коритима ових река.

чета на лађама. Била је мртва тишина. Није се чуло ни гласка. Чуо се само монотони удар весала. Сад уђе Мерси у своју лађу а на тој се лађи истакне заповедничка застава. С оне се стране наједаред укажу ликови. Овде онде одваља се турско ђуле у воду. Мерсијева лађа дође до на сред реке. Салва једна са заповедничке лађе даде уговорени знак. Са обале и са свију лађа захоре се сад салве, заставе буду развијене, звук рогова и тутњава бубњева стане проламати ваздух. Све гледа натраг на вођу. Овај високо дигао у руци крст, што је добио на дар од цара. Тада се као хука буре захори из хиљаде и хиљаде грла одушевљен клик: „Живео Евгеније!“

Мерси једном пијониру отме весло па и он помогне веслати. На његов се пример угледају остали генерали и официри. Још неколико тренутака па се стали искрпавати. Прелазак преко Дунава сјајно је пошао за руком.

Сутрадан је по дотле намештеном мосту прешла коњица, артилерија, један део Мерсијева кора и сва комора на оној страни обалу и већ 18 јунија рекогносковао је Евгеније околину Београда, како би одмах могао издати потребне заповести да се отпочне рад око опсаде.

Варош је од последњег турског освојења амо била добро утврђена. Двор, који је био на стени, варош крај воде, што се под њим крај Дунава ширила и што се данас зове дољњи град, а и права варош, која се од Саве до Дунава око цитаделе опасала као појас, сачињавали су сви заједно оно, што се тада звало тврђавом. На савској обали — вели генерал Протић, који се служио тачним извештајима и плановима из онога доба — ван града, била је српска варош; а јужно од града и свуд у наоколо око њега, протезало се је у виду полукруга подграђе, које су Турци звали „Паланка“. Главни град имао је високе зидове и велике куле, које су служиле место бастиона за фланкирање главних градских зидова и у опште за бољу и јачу обрану целокупног града. Испред спољњег фронта имао је град равелине, ројаста утврђења и друге утврђене линије у разним вијугама и разним облицима. Цео вис, на коме је горњи главни град, био је опкољен високим зидовима и разноликим кулама а под земљом пред овима било је свуд у наоколо на много места мина и минских галерија за одбрану града испод земље. Овај део града владао је свом својом околином и могао је да брани и да туче и Саву и Дунав, сва подграђа па и ону засебну, предњу градску линију, што је опасивала подграђе и којој је и он служио још и као прибежиште, када

би спољња градска линија била изгубљена. Предњи засебни део града, што је заклањао варош, имао је дубоке и широке ровове и иза њих високе и јаке земљане бедеме; он је почињао на Сави, па се протезао од прилике у виду полуокруга у испреламаним правим линијама, везаним и састављеним са флешама и појединим редутима до Дунава. У њему је било двадесет и девет хиљада ваљаних момака, међу њима двадесет хиљада Јаничара под заповедништвом Мустафа-паше, четир хиљаде Арнаута, три хиљаде Спахија и две хиљаде Татара. Магацини београдски били су препуни муниције, ратног прибора, хране и осталих потреба, које требају за одбрану града и за издржавање војске. На обема главним и свим споредним градским линијама и бедемима било је у довољном броју топова и другог оружја а и пољске артиљерије.

Страна од воде, коју су чувале седамдесет које већих које мањих лађа, стојала је осим тога у свези са Земуном, који је још био у турским рукама.

Принц, који је располагао са шездесет и једним батаљоном инфантерије и сто седамдесет и шест шкадрона кавалерије, свакако четама, које су биле добро дисциплиноване и у ратовима очеличене, имао је у добро утврђеном Београду пред собом са свим знатну силу.

Но изгледа, као да је Евгеније одмах био спремно и на то, да ће доћи велика турска војска да спасе оне у Београду од опсаде, јер је закључио, да одмах заузме положај, који се могао одржати за време целе опсаде и који се могао бранити против сваког непријатељског нападаја. Утврђени стан, који је сада подигао, имао је овај двогуби задатак: с једне стране да Београд од сува затвори, с друге стране да се одупре војсци, која би можда од Смедерева дошла да Београд спасе од опсаде. Према томе су границе том стану чиниле две линије, тако звана контравалацијона линија, која је била управљена на варош и њу опкољавала, и тако звана циркумвалацијона линија, која је сам стан ограничавала од јужне и источне стране. Линије су биле тако високе, шанци свуд унаоколо тако широки, обранбених справа тако много, да је цело, које је имало облик неправилна трокута, више личило на тврђаву него на стан. Силни отвори, по равелинима добро чувани, остали су непозатварани, да би чете лако могле изаћи из стана те се на отворену пољу сукобити с непријатељем. На оба краја тих опадних линија, чији лепо одржани облици још и данас сваком, ко их види, измамљују речи дивљења, понаместани су били мостови са мостобранима, како би се одржавала комуникација са Сремом на једној

и са Банатом на другој страни.*) Велике убојне лађе постирао је принц на обе стране дунавске ђуприје, која се пружала до утврђенога стана, не би ли је сачувао против турске флоте. Један од тих мостова (дунавски мост) био је више ушћа Миријевског потока, други (савски мост) ниже ушћа мокролушког потока. Савски мост саграђен је био помоћу српских добровољаца и граничара. Мост код Панчева буде скинут. Док се сви ти послови тако брзо и с ретком вештином свршавали, заповедио је Евгеније да фелдмаршалајнтант гроф фон Хаубен, који је био у Петроварадину са осам батаљона и са две коњаничке регименте, Турке протера из Земуна и да васпостави сvezу међу царском опсадном војском, обрштар барон Најперг пак да поседне мостобран на левој обали дунавској. Ове заповести буду тачно извршене. Турци оставише Земун, по што су ту варош, као што су пре радили са Бежанијом, запалили. Београд је сад са свим био одељен.

Но наскоро ће опсађивач сам постати опседнут и опкољен. Велики везир Халил паша био је међу

*) И данас још постоје ови шанчеви, које народ зове Лаудановим шанчевима (Лауданов шанац), јер их је Лаудон такођер употребио и обновио. Од овог великог утврђења одржан је још онај спољашњи део, који је сачињавао циркумвалацијону линију, докле је шанац према граду, који је сачињавао контравалацијону линију, већ одавна засут. Ова је ишла од ушћа мокролушког потока дужом данашњег топчидерског друма (Кнез-Милошеве улице) на савијцући код војене академије преко западног и источног Врачара к Дунаву. Тако звани Лауданов шанац, т. ј. Евгенијева циркумвалацијона линија ишла је од ушћа мокролушког потока, крај овога ка Миријеву и отуда ка Дунаву и може се згодно видети с обе стране смедерског пута. Доле на Сави у бари Венецији међу железничким мостом и железничком станицом види се и данас још шанац, који се погрешно зове римски шанац. Он је тако означен и на најновијем плану Београда. То је остатак Евгенијева шанца, који је везивао Евгенијева утврђења са мостобраном и сачињавао један део овога.

(Наставиће се)

тим дошао са својом војском до Ниша. Изгледало је као да хоће да продре у Ердељ. Евгеније је провидео, да га хоће да одмами од Београда: но он се одлучио, да свој положај ту одржи постојано. Док се пред Београдом неуморно радило, док се на град ревно пуцало а обостране ратне лађе једна другој наносиле велику штету, дотле се велики везир са својом великом војском лагано приближавао Београду. 30 јулија дигао се гласан клик из вароши кад се са врх двора опазила авангарда турске војске. У војсци су тој били лаки коњаници Спахије а кретала се према левом крилу царскога окола и онде се прочаркала са хусарима и српском коњицом, који су служили под Евгенијем. Турска је војска брзо а у највећем реду продирала. Наместила се на висовима, који су окружавали Евгенијев стап, тако да га је могла затворити и са свим правилно опколити. Висове је заузела пешадија; силна коњица стојала је на оба крила. Одмах су Турци наместили батерије те се по прокопима приближавали Евгенијевој војсци. Положај турске војске имао је форму полукруга и обухватио је положај немачке војске од Дунава па до Саве. Кључ турској позицији био је онај вис над Екмеклучком механом и Малим Мокрим Лугом, који надвисује сву околину. Одавде је десна страна турског положаја ишла ка Дунаву до Вишњице гребеном виса с десне стране Миријевског потока а с леве до па Саву по висоравни и гребену Дедине (грета, која дели топчидерску и мокролушку долину), по што је код Малог Мокрог Луга пресекла поток истог имена. За дванаест се дана приближили били околу принчеву на шест стотина корачаја. Евгеније је слутио, да непријатељ не ће дуго оклевати с нападајем већ с тога, што, у положају, у којем је био, није могао довољно заире да добава за големи број своје војске, коју су цепили на двеста хиљада момака.

Т. Ст. Вилоски

НИКОЛА ТЕСЛА

ОД ТОМЕ КОМЕРФОРД МАРТИНА

(The Century Vol. XLVII N. 4. стр. 582)

ПРЕВЕО КОСТА КАРАМАТА

(Свршетак)

Ако је могло што учврстити Теслу у његовим надама и одушевљењу, то је био најужи однос, у који је доспео са овако знатним генијем који је створио тако много нових ствари у електрицитету. Емерсон је рекао да је пара пола Енглеz, а не

бисмо ли ми у догледу, што су људи као Едисон учинили, могли додати, да је електрицитета пола Американац? Оно ватрено усрђе, с којим се овај млади новак бадио на најпотребитије задаће, наткрилило је и његова главара. Задуго је он дневно до-

руководио печени сир, уз пркос његову желуцу, јер је Тесла ову пошалицу држао за истину, да се његов јунак на тај начин успешно очвршћава за пови ред после дуга бдења у тешком послу. Едисону, као многим другом човеку, тешко је било да нађе у границама цивилизације Теслин родни крај, као што је међама означено на мапама, па је један пут озбиљно запитао овог почетника, да ли је икад окусио човечјега меса. Оно се морало догодити, да се збиља пријатно друговање и учеништво доконча. И геније, који се најлакше да испоредити с репатом звездом, има свој заокружен пут; а ова два човека сваки за се заступају разне врсте васпитања, различите методе и различите смерове. Тесла мора с оскудицом да се бори; али, одржан својим снажним умом, греде својим путем свога посла ради.

У последњим годинама беснела је оштра распра на електричном пољу око тога, која је струја, директна или алтернативна, кориснија по електрично осветљење. По свој оштрини, и по том, што се често врзла и око лица, слична је полемици старих метафизичара; а непућени и прости људи чудили су се, да ли је збиља вредно што се тако јако препиру и што се бију само ради спекулативних ствари. Па ипак ова распра има повољан успех; а Тесла је од почетка био борац за алтернисане струје, не с тога што је мање љубио директне струје, него што је знао, да са алтернисаним струјама може доћи до резултата, које другојачије не може достићи, а особито у преношењу снаге. Осим тога сви генератори и мотори једносмерних струја потребују комутаторе и четке; а сам је Тесла, који је усавршио многе изналаске што се оснивају на директним струјама, показао да су употребом принципа о ротаторном магнетском пољу ови елементи непотребни, и да ствари само заплеху и ограничавају. Ово окорисћавање полифазних струја бејаше скоро најодличнији напредак, који је учинио дубок утисак у електричној вештини и који је још за времена био објављен. У Италији се збило, да је један себи првенство присвајао, а то је подсећало човека на оне антиципације, које се гомилале око телеграфа, телефона и сијалица. У Немачкој су новцем, који су сакупили у народу и од државе, саградили апарат по принципу полифазних струја, а њиме су преносили јаке снаге на више од сто миља, од Некара на Рајни до Франкфурта на Мајни; а сада ће сличним оруђем Нијагара терати тачкове у Буфалу и још даље.

Тесла је тако разложито израдио свој изналазак ротаторног магнетског поља или „резултантне атракције“, да прикупљени списи о његовим изналасцима сачињавају двадесет и четир поглавља о разним

облицима његових полифазних апарата и приудешавања струје. Али идући даље на нова истраживања и огласивши основне мисли или идеје, објавио је читав низ још интереснијих истраживања о новој групи појава са струјама високог потенцијала и високе фреквенције. Да упозна американску публику са некојим од својих резултата, држао је предавање о њима у *Columbia College* пред *American Institute of Electrical Engineers* маја 1891. Године за том, са резултатима зрелијима за објаву, а на нарочит позив, предавао је пред *Institute of Electrical Engineers*, одличном научном телу, којем је тада председник био проф. Крукс; а касније у *Royal Institution*, у којем је бесмртни *Фараде* живео и радио. Из Енглеске је позван у Француску, да понови своје експерименте пред *Société Internationale des Electriciens* и пред *Société Française de Physique*. У Немачкој му је честитао Херц и Хелмхолц, а из Србије му је дошао орден св. Саве, који му је дао краљ. Али он баш не воли говорницу, па се повратио својој радијоници са осећајем кајања, да је занемарио свој рад, од којег га после неколико месеци напуштања ни непрекидна истраживања не ће ослободити.

Само ћу моћи у кратко оцртати огромно поље његових истраживања, које ова предавања и апарати скупа са демонстрацијама покривају. У велике и одрешито заступа Тесла мишљење, а и поткрепио га је дивним експериментима, пуним лепоте и величанствености, да се светлост и топлота произвађају електростатичним силама, које делују између набијених молекула или атома. Усавршавајући мотор, који ће му дати струје од неколико хиљада мена по секунди, и изнашавши прекидни калем за испразњивање, створио је електростатична стања, која су модификовала многе већ попримљене појмове о електрицитету. До сад се држало да обично струје са поштењем од једне до две тисуће волата на сигурно убију човека, а Теслу је човек могао видети да је примао кроз своје руке струје при потенцијалу од више него 200.000 волата, које по секунди милион пута трепћу, а оглашују се светлим блештавим млазевима. Ово није само просто *tour de force*, него објашњује принцип, да док струје са ниским фреквенцијама убијају живот, донде су ове безбавне. После оваког очевидног покушаја, узгред буди речено, још се ниједан није нашао који би потекао да га понови; тело и одело Теслино још је за неко време давало танке светлице или светле пламове разбите светлости. Истина, овакав прави пламен изводи се узбуркивањем електростатично набијених молекула, а особито појави могу се видети од јаких етирских и белих млазева, који ништа не троше, избијајући

на крајевима индукционог калема као грмови из каква шупљикава тла. Са оваким вибрацијама, које би се могле одржати и при потенцијалу од 3,000.000 волата, нада се Тесла да ће се једног дана моћи обавити у потпуни плашт светлцаве ватре, која му не ће ништа моћи нашкодити. Овакве струје, што их сад употребљава, каже он, могле би нага човека топло држати и на северном полу, а њихова корист по терапију само је једна од практичних могућих примена, која је сад уведена.

Окоришавајући се сличним струјама и механизмима, Тесла је показао, да се електричне светиљке и мотори могу обрађивати само и са једном жицом, место као до сад, с разлога да се струја повраћа, што се употребљавале две жице; а можемо их обрађивати и тако, да се заокружени ток са свим изостави. Наша друштва са подземним проводницама доћи ће до тога, да ће им жице и њихово занимање постати излишно. Електричне вибрације, изазване ма на којем месту на земљи, могу резонанцијом ма на којем другом куту служити за преношење или договора или силе. Са овим импулзима или таласнатим испражњавањима отвара Тесла опет ново поље за електрично осветљење. Његове светиљке немају онаквих жица, каквих обично познајемо, него садржавају или равну жичицу, или рефракторно дугме, или само гас. Цеви или кугле овакове врсте, у којима затворени етир или ваздух удара о стене, одједанпут ће се расветлити, ако се унесу у про-

стор или собу, у којима вибрирају оваке неочекиване струје. Ако су изнутра обложене флуоресцентним стварима, сијаће у потпуну сјају јутарње или вечерње црвени.

Ово је само шачица идеја и изналазака из богате ризнице Теслине радијонице, у којој он сам без икаквих пријатеља и помагача размишља с узрока на факат, па са непрекидним стрпљивим маром не само да израђује своје теорије, него их доказује мукама на експерименту. Он сам је најнезадовољнији стварима како их је он створио. Не давно је било да је оставио с незадовољством своје генераторе струја са високим фреквенцијама, па се дао на осцилатор, о којем он мисли да ће моћи заменити не само парне махине са њиховим тешким замашним точковима, него и представљати најпростији облик издашног механичког генератора струје. Може бити да он нема право, али странпутица само ће му отворити нове путе за његове смерове.

На Теслу су често нападали да се окући, да се ожени, па да ради који крај нове државе. Али хоће ли он да сељачи или да проналази? Господаре се њивице доста брзо дижу, прашни и истрошени друмови, посути белегама за миље и кажипутевима, доста ће брзо да воде напред. Па ако бисмо и хтели, ми не можемо да се лишимо пијонира, који дубоко осећа унутрашњу природу, у кога су чула општра за гласе и дахе природине, од којих трага дражи кроз непокрчене шуме.

КЊИЖЕВНОСТ

ЈОШ НЕКА О СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

ПОВОДОМ РАСПРАВЕ ДРА СТЕВАНА ПАВЛОВИЋА.

(Наставак)

Пре него што је Сима и отишао у Црну Гору, бавио се мишљу о бележењу народних песама. Том је доказ и оно неколико народних песама, што уврсти у своје »Неколике пјеснице« од 1826 године, од којих неке (о завојевању Крима и Моба Коџић-бега) угледаше света поново у Летопису за год. 1828, св. 15, али с неким малим, већином дијалектичним, изменама.¹³⁾ А кад је отишао у Црну Гору, наставио је тај посао, и као што последња (35) свеска Летописа од 1828 године вели: тада је већ имао скупљено толико, »да би два

велика тома у печатњи износиле, а да јошт управ купити ни започео није«. У том Летопису штампана је из Симинова писма карактеристика тих народних песама; она гласи: »Црногорске песне мање имају поезије, збиљности, историје; и то је за српство равно или више полезно. Црногорци како што су вољно-строги делом, тако су точно речиви, природно-дивни оратори и адвокати!« На ово надовеза писац у Летопису ово: »Ми с нестрпнијем очекујемо то собрание црногорски народни песана, уверени будући, да ће се са тим књижевношћу наше заиста обогатити; знајући пак, да је купљење народни песана воопште трудно,

¹³⁾ Прико, робље, децу и т. д. место: преко, робље, дјецу; не можемо м. не можемо; већ, ји м. вет, иг и т. д.

а у Црној Гори зар и опасно, г. скупитељу добар успех и здравље желимо и о признателности рода уверити зар да се сумњамо?» Од то доба па све до 1833 г, као што се зна, није штампана никака његова збирка, а те године угледа света његова „*Певанија*“, о којој је било речи у мојој радњи на стр. 150 и даље. Ову прву књигу његових песама не поздравиле баш најтоплије. И сам Летопис донесе оштар суд о њој. »Кад би човек о свему«, вели се у Летопису 35, стр. 159, »што је у књиги укоравања достојно говорити ктео, мора би двапут веће критическо дело него што је ово написати. Тако сметени и силетени поњатија, таке отужне смеше у језику каква је у придодатима у књиги овој г. Милутиновича изјасненијама, нигди, ни у самог истог г. Милутиновича другим списанијама нема. Нити је српски ни славено-српски ни србијански, ни босански, ал' ни црногорски и херцеговачки није, јербо се од оног у песама разликује, сва су рекао би славенска наречија ту смешана; то се описати не може, него само онога коме напредак израженија народњег језика на срцу лежи до разгневенија доводи. Вечита штета да г. Милутинович то не мари. Штета тако изрјадан дух тако неустројен да је. Чубро Чојковић (?!) у место да је погрешке прости људи, од који је песме ове слуш'о и препис'о, у језику поправио, што је држајући се наречија они чије су песме, не само свободно, него се од онога који погрешке види и поправити ји уме, као и из дужности неке праведно изискује, у место велим да ји је поправио, јошт је и своја изумленија (као што је да једну за стотину рекнемо, оно на стр. 19 стиху 18: »однадају копче о чакширах« о коме вели: У брзومه (?) говору о без т или л чује се, па сам тако и писао) многа утри'о, и тако језик у песама овим за друге нецрногорске Србље јошт већма отешчао. И због језика дакле много песме ове губе и не могу се као друге наше народне песме допасти, од који иначе далеко одстоје. Над овима виспреним се полетом возвишавају народне песме г. Вуком издане.« Али то Симе не застраши, већ хтеде одмах годину дана по том да изда заосталу збирку народних песама, ради чега изиде и проглас у Српским Новинама бр. 22 од 1834 године ове садржине: »Симо Милутиновић, иначе под именом Чубро Чојковић, као један од најбољи списатеља и нарочито стихотвораца српски познан,

бавивши се отпре неколико година у Црној Гори, и горећи без престанка чистом љубовију к ползи и изражању рода свога, кроме остали знаменити заслуга своји о књижевству српском, узео је на себе тај труд, те је с пожртвовањем први и најглавнији потреба к животу принадежећи, од места до места, од једног стана до другог одећи, на колону и на самој земљи, доста пута и на самој месечини писајући, најкрасније и најзнаменитије песме црногорске из сами уста певајућег народа списао и у једну повелику књигу саставио. Књига се ова сад под именом *Певаније Црногорске* у овдашњој (т. ј. крагујевачкој) Књажеској Типографији, и то путем претчисленија (пренумерације) на тип издаје. Она ће се особитом красотом у спољашњем виду и најодабранијим својствима вкусног изданија одликовати. Песме су у њој и красне и важне, т. ј. такове, које срце увећавају, дух узвишавају, сва чувства у слатко согласије братске и дружеске нежности како год и миле нам народности доводе; а и такове, у којима се подобра част и историје црногорске садржи, која сваком Србину и мила и знаменита бити мора.« Књига ће имати два дела, сваки по 15 табака. Цена им је по три цванцика. Потписано је под овим позивом: »у Крагујевцу 1 јунија 1834. Издатељи«. Ко су то били »издатељи«, мени није познато, као што ни то, за што ово предузеће не угледа тада света, већ је морало чекати до 1837 године, када Сима штампаше »Историју Србије« у Лајпцигу те о свом трошку штампа и умножено издање своје »Певаније« од 1833 године. У ово друго издање унео је и све песме из првог издања, а сем тога и две песме народне из »Неколике пјеснице« Уносећи те две песме (Ево што би најрадије мој дед Срдан певао: Завојевање Крима и Моба Копчићева — од покојне ми мајке) није могао а да не помене за што их уноси у ову збирку а у исто време, на свој начин, и да одговори критичару. Одмах иза прве те песме, а у књизи после песме под бр. 58 додао је ову напомену: »Ову и следећу даворију узимам из моје у 1826-м годиништу овди те понајприје штампане књиге »Неколике пјеснице« и у ово ји собраније прилагам, што су чисто народне, како и и ове друге, премда у Г. Б. Библиотекара и српскије пјесама повучки критиканта још нијесу легитимирано народске, како истим и самим њим, те и најнајпрвим њим а јединцато-

самцате Караџићеве... па српске што су ле-
 житимиране, и зар и слијепцима српским чак
 надиктиране истим —.« У обема песмама, по-
 редивши их, налазимо малих измена, као: м.
 однесоше: однијеше, м. светињске им похараше
 цркве: ришћанске и т. д., м. газеше им: по-
 газише, м. грдост: грда, м. поганого: невер-
 ного, м. ил' нас брани, ил' собом погњави: вет
 нас брани, наша мила мајко, м. кад то чула
 царица госпоја: кад је чула то царица млада,
 м. бише града неколико дана: бише града три
 бијела дана, м. су дванаест све дјетиња боли:
 су дванаест његовије(х) друга и т. д. У овом
 издању нема 175 песама, као што поменух у
 својој радњи стр. 154 на брзини, јер ми ово
 издање не беше на дуже време у рукама, већ
 174; сем тога није само она просна алегорија
 »Сап на божић« у овој књизи, већ има и не-
 колико уметничких песама, тако на крају пе-
 сме 55 »Нова пјесна црногорска о војни Ру-
 сах и Тураках почетој у 1828-м году« стоји
 напомена, да је ова песма младога владике
 црногорскога, који ју је испевао пре него што
 је владиком постао. Код песме 56 (Мали Ра-
 дојца), 61 (Нова црногорска пјесна о боју с
 низамом у Мартиниће 22-а 11 април. 1832-а
 годишта), 172 (Бјелице) и 173 (Кавајка) стоји
 звездица, а то значи да су песме владичине.
 Иза песме 130 (Непољуб), за коју стави да је
 од Николе Митровића, ускока морачкога, стоји
 напомена „Сап на божић“ такођер је вла-
 дике производ“. За што је иза ове песме ста-
 вио ову напомену, не знам, али толико знам,
 да су је многи превидели: ја сам сâм узео био
 алегорију за Симицу. Павловић је опет, по оби-
 чају, отишао и даље, те вели: да има више
 његових (т. ј. Симиных) красних песама у Пе-
 ванији од 1837, уз које и красни саставак »Сап
 на божић«. — Пред песмом под бр. 4 *Свер*
 (или како се у првом издању зове »Вјеро-свез«
 стр. 46 под бр. 8) стоји ова напомена: »цр-
 ногорска пјесна, кад се на ново заратеше с
 Турцима Црногорци 1711-а года, кад им је до-
 шао Милорадовић послан од Русије с грама-
 том диверсије ради против Турака«; и за ову
 песму мисле да је уметничка.¹⁴⁾

Као што сам раније поменуо, из овог из-
 дања испала су она разна његова тумачења,
 која нападе критика. На стр. 243, за песмом
 133, додао је само оволико:

¹⁴⁾ У *Jihoslované* стоји да је Милутиновићева, стр. 297.

Од мене му нек ово је надгробно:

„О Србине Пециреп витеже!

Спомен траје, док нам срце сјаје,

Твоја л' врлост до страшнога суда,

Да од Вечног вечну плату прима.“

На крају пак »Певаније« има и његових »при-
 датака« и то пре свега ова два стиха:

Та..?! не могу т' још укупат' Србе,

Док на твоје не ставим се мјесто!

а за тим: *Спев славено-србаљству северном*, у
 ком предлаже новом цару за митрополита Му-
 шицкога, *Дух сверадоснога усклика свержу*
 »*Ne acerbatur patio Serbica*« цара и
 краља аустријске империје Фердинанда пр-
 вога свеблагоејске ријечи новој Српској Ма-
 тици, у ком слави поново отварање Матице;
 даље: „*Још ев' од мене и ово а о 1813-оде*
годишту“ — једно осам стихова — и: *Пак*
ев' и ово у проси Тиролово мњење »сврху стра-
 дателне частице се«. Претпоследња песма је:
Од Милоша Светића Ода приликом смрти Л.
 Мушицкога, а последња *Посвештење* од Симе.
 Ово „*Посвештење*“ штампано је било и у првом
 издању, само у њем је било на почетку пред
 песмама и са натписом »Посвештење свем Ср-
 бинству«; у овом другом издању оно је пак
 увећано са 55 стихова, којим посвећује ову
 књигу своје знанцу *Херлеру*.

О овој књизи песама проговорено је из-
 међу других и у библијографском прегледу
 Владимира Ивацевича »Собираніе памятниковъ
 народнаго творчества у южныхъ и западныхъ
 Славянъ« стр. 57. Ивацевич вели, да су пе-
 сме разређене без икакве системе: новије из-
 мешаше са старијима; саопћене без икака obja-
 шњења, само с напоменом, где су и од кога
 записане. Замера и што су штампане у два
 ступца, а и ситним слогом. Свакако овај збор-
 ник је врло знатан, јер у себи има много одли-
 чних и драгоцених црногорских песама, које
 дотле не беху нигде штампане. Ивацевич по
 Срезневском наводи и мишљење Караџићево о
 тим песмама, у којима је налазио стихова и
 израза прерађених (стр. 58). О овој Милути-
 новића збирци народних песама говори опшир-
 није Асмус Серензен у Јагићеву Архиву за
 словенску филологију, у чланку *Beitrag zur*
Geschichte der Entwicklung der serbischen
Heldendichtung (у XV¹ књизи није још свр-
 шетак).

Кад је моја радња била већ готова, дошао
 ми је до руке *Летопис* 15, али га тада не мо-

гох употребити, што поменух и на крају књиге у напомени стр. 236. Г. Павловић није нашао за вредно да се њом послужи и загледа у Летописе; с тога љу ја о том проговорити.

Досадашњи биографи помињали су, да је трагедија *Обилић* написана 1827, а штампана 1837 године. Ја сам пак у својој радњи на стр. 208 још додао, да она није била у рукама Симиним већ године 1829; он ју је био послао »г. Летописцу«. Тада још не знадох: ко је био тај летописац и за што је њему послао? Белешка у Летопису 15 даје на то одговора. Још пре септембра 1828 године послао је Сима »Обилић« уреднику Летописа Милошу Светићу, да му »помоћу српске Матице на свет изда«. Уредник је нашао за вредно, да нам, пре него што угледа света у целини, »штогод из овога заиста поетическог дела као неки оглед« саопшти. Тај оглед штампао је на стр. 132—134 свога Летописа; то је почетак трагедије: говор Миличин па Лазарев, па опет Миличин. Овај оглед интересан је и с тога, што нам у неколико даје првобитан текст Симина »Обилића«. Поређењем излази, да га је на неколико места исправио и дотерао. Ево измена:

у Летопису стоји: Јеси л' звезде собом потавнио,
Јеси л' к небу своје окце диг'о,
у издању од 1837: Јеси л' звезде собом затавнуо,
Јес' ка небу своје окце диз'о;
у Летопису: О младице, из честите крвце,
А мој дивни друже и супруже,
Док је тебе, све је благо мени.
у издању од 1837: О младице, та немањска крвце,
А мој друже и дивни супруже!
Док је тебе, све је благо-мене!!

Још се разликују ови стихови:

Дичи с' тобом војник *без ирилуде*

(у доцнијем: Дичи с' гобом војник од милине.)

Што и род им под штитом ти миран

(у доцнијем: И род њип је и т. д.)

Мила твоја толико је време

(овамо: Мила твоја толико ј' вријеме. — У овом одељку на свима је местима: Мила м. Мила),
И сву срећу с тобом *је* д'јелила (овамо без: је, али: дијелила),
Умом вишим и силама *знатним* (м. ближим),
Нег' оваку и последњу молбу
(овамо: Него 'ваку и т. д.),
Добар стоји садак за идућак (у издању од 1837: За идућак добар стоји садак И велика твог племена срећа),
Д' осим бога не мож' ти се пишта
(место: Да сем бога и т. д.)
Док све с' пашти теби на услугу
(овамо: Све се пашти и т. д.).

Биће грешка што у Летопису гласи први стих: »Добро м' јутро, мој бијели данче« (место: Добро т' и т. д. као у издању од 1837 год.). После стиха »Одстај'о сам и јутрењу свету« долазе још ова два стиха у издање липиско:
Још отпој'о по свом обичају
»Од јуности... пак и возбраноје«.

Ова нам белешка показује, да је Симиин »Обилић« био познат још 1828 године и да је без сумње рукопис кружио међу члановима матичиним. За што га Матица није штампала? Без сумње са новчане оскудице.

У овом Летопису налазимо и белешку, да је Сима обећао »своје по Црној Гори путешестве описати«. Уредништво Летописа, ком га је он обећао послати да штампа додаје: »Он је милостиво примљен од Преосвјашч. Господина *Митрополита Црног. Петровића*, и помоћу његовом моћи ће бесумњено и *оно* дознати и испитати што је за иностранца немогуће. Надати се, дакле, да ћемо со тим изјасненије добити за многа сумнителна и неоснована известија дела: *Vialla de Saumiere, Voyage historique et politique au Montenegro: etc.*« Овај путопис Симиин није угледао света, а не знамо, да ли је и написан. Биће да је замишљен, а неизведен, као и многи планови људски, па и Симиини. Ђорђе С. Ђорђевић

К О В Ч Е Ж И Њ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Богдан Ст. Јовић. Причице за српску младеж. — Прво коло. Написао — — — богослов. Београд. Штампарија Петра К. Танасковића. 1894. 8^о стр. 60. Цена 0-60 дин. или

35 новчића. — Морамо проговорити о овим причицама с тога, што су намењене српској деци и што их пише почетник. Кад смо прочитали ову књижицу, увидели смо, да је овај први разлог, што ово пишемо, много већи од другог, што

је причине писао почетник, јер, верујте, он врло мало пажње заслужује. Ми му као почетнику, а уз то богослову, не можемо никако опростити грех, који је учинио, кад је ове своје бајке општампао. Надамо се, да их српска деца не ће ни читати, јер сумњамо, да ће их ико препоручити. У кратко ћемо изнети садржину тих причина. Има их четир. 1. *У добри час*. Овде се прича, како је Миленко остао без оца и мајке, па немајући никога решава се, да оде ма куд у свет, и да где год нађе себи зараде или да бар настави школе. Пре одласка прашта се с гробом своје мајке, а сећа се и свога оца, који је погинуо у рату с Турцима, па тако лепо беседи, као да му је двадесет и пет година, а не да је у четвртој разреду основне школе. Путује даље, нестаје му хлеба, глад га мучи, наилази на чобанче Бошка, који болеливо саслуша његове муке и да му комад хлеба. Одатле оде у град, где се нађе с неким својим сељацима. Преноћи у механи, а сутра у недељу прохте му се, а ваљда је и расположен, те изађе из града у поље! (Није него још нешто! Си-рото дете дошло у град да нађе начина за свој опстанак, а богослов га одводи у поље да се мало прошега и да отпева једну врло отужну песму). Тамо чује где се неки разбојници договарају, да идуће ноћи нападну неког Игњата. Миленко, чим то чује, оде Игњату, извести га, па га овај, по што се одбранио од разбојника, прими и допусти му да настави школу. Миленко је задовољан: свршио је школу, загледао се у Јелицу, кћер Игњатову, која њега такођер воли, па се и у највећем задовољству сећа својих родитеља и подиже им споменик. 2. *Покајник*. Родитељи лаве и негују Радоја, не може боље бити, а он кад одрасте напушта своје родитеље, заборавања их, па се у последњем часу покаје. 3. *Под орашом*. Несатна сеоска дечурлија напала на просјака, а деда Степа их скупи око себе па им исприча доиста врло лепу (али и врло стару) причу, којом их поучи, да поштују своје старије, ако хоће, да и њих поштују њихови маљи. 4. *Српски борац*. У другом турско-српском рату иде Ника у борбу, остављајући на дому и родитеље и жену и децу. Он се тамо храбро бори, али погине, а на самртном часу произведу га у чин официјера. Отац кад чује за његову смрт, жали га, али се и хвали њиме, јер, вели, и имао сам сина! Он сад сву наду полаже на Боривоја, сина Никина, који и завршује причу речима: „Ја ћу га осветити!“ — Писати приче за децу одиста је племенита, али и не баш тако лака ствар, као што је ваљда мислио писац ових прича; али писати овакве приче не само да је бескорисно, већ је и штетно. Предмети су ови до сад много и много пута, и то боље, рађени Овде деца резонују и говоре као одрасли, причање је тако слабо и без везе, да је јединствено погрешака и у језику и у интерпункцији а нарочито штампарских препуно, давање поуке врло брво; у главном се види хитња. Написали бисмо ваљда још два пута оволико, кад бисмо хтели наводити странне, која кште граматичким, стилистичким и другим погрешкама, а то ни мало не служи на част писцу. Нека се и тај почетник придржава онога савета, који се обично даје по-

четницима, е да *некад* буде боље. — Издање је врло рђаво, тако да је књига за 0-60 дин. или 35 новчића баш скупа.

Београд.

Н.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

† 30 априла држао је у дворници Велике Школе приступну академску беседу др. Владан Ђорђевић. Академик је читао део један из своје повеће радње: ромејско-српске критичке студије, и то о грчком филозофу Коринсу и српском Доситију.

† Српска краљевска академија издала је пети и шести *Годишњак*, у којима је њена радња из година 1891 и 1892.

— Четрдесета свеска књига за народ из задужбине Петра Коњевића, што изађе пре неколико дана, донела је поуке народу из пера дра *Ђорђа Дера* с натписом „У радише свега бише, у штедише јоште више“.

— Од почетка прошлога месеца излази овде у Новом Саду нов илустрован лист за забаву и поуку. Зове се *Даница* а излази једаред на недељу на читаву табаку. Власник је и издавалац А. Ст. Јовић а уредник Милутин Белановић. Цена је годишње 5 фор.

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— Дружина српског народног позоришта провела је неких пет, шест ли, недеља у Суботици, где је научила нов комад под натписом „Поп Доброслав“, који је по Анценгруберову „Der Pfarrer von Kirchfeld“ за наше прилике прерадио П. Адамов. На репертоару су од изворних комада били још: Костићев „Максим Црнојевић“, Шапчанинова „Задужбина“, Миљковићева „Јабуча“, Краљевић Марко и Арапин“ и „Буњевка“, Калићев „Мој џеп“ и „Преки лек“, Округићева „Сађурница и шубара“ и „Шокица“ и Цветићев „Немања“; од руских комада приказан је Мјасничкога „Зећ“ у преводу Милована Ђ. Глишића; од мађарских: Чикијев „Вечити закон“ у преводу Милана А. Јовановића, Сиглигетијев „Циганин“ у преради Ј. М. Шимића, Е. Тота „Сеоска лолла“ у преради Ст. Дескашева и Лукачијева „Риђокоса“ у преводу Ђорђа Поповића а са Зорком Теодосијевићком из Београда као гостом у натписној улози; од немачких: неке Хенле „Позоришно дело“ у преводу Саве Петровића, Вилбрантова „Робијашева ћерка“ у преводу уредника овог листа, Шентан-Мозеров „Рат у мирно доба“ и нејзи „Кристифор Колумб“ у нејшем преводу; од француских Пајронов „Досадан свет“; давана је још Норвежанина Избена „Et Dukkehjem“ („Нора“) у преводу Милана Шевића и Талијанца Доницетија „удешена“ „Марија, кћи пуковније“. — Из Суботице је дружина српског народног позоришта отишла у Мартонош на неколико приказа.

— У Паризу је у Коичној Опери пре неки дан био хилладити приказ „Миљоне“. Компониста те дивне опере Амброаз Тома био је на том приказу и био је том приликом ванредно одликован.

САДРЖАЈ: Песништво: Повратак из поља. Навика. 26 маја. Марија. *Cavalleria rusticana* — Поука: О прошлости Београда. Никола Тесла. — Књижевност: Још нека о Сими Милутиновићу. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Белешке о уметности.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књијарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књијарница В. Валожкића у Београду.

Издаје књијарница Луке Јоцића.

Срп. штампарија дра Св. Милетића.